

OSMANLI DEVRİ ÇİNİ KANDİLLERİ

ASUMAN KOLSUK

Çini cami kandilleri, Osmanlı devri çiniciliğinde ayrı bir özellik taşırlar. Bunlar diğer çini evani gibi, ticaret maksadile günlük ihtiyaçlar için yapılmamış sureti mahsusada ısmarlanarak yaptırılmış parçalarıdır. Türk Müzelerinde, Dünya Müzelerinde ve hususi koleksiyonlarda bulunan kataloga edilmiş çini kandillerin miktarı otuzu aşmaz. Bu rakam, bulunacağına kani olduğumuz, bilinmeyen yerlerde kalmış veya neşredilmemiş olanlarla biraz artacaksa fazla bir yükselme olmayacaktır. Esasen Çini evani arasında en az imal edilenidir.

Kandiller mimari eserlerde süs eşyası olmaktan ileri gidememiştir. Fazla aydınlığa müsait olmayışları, çok gölge yapmaları, pahalıya maloluşlarıyla piyasada hemen hiç revaç görmemişlerdir. Işığı daha çok geçiren ve ucuza malolan cam kandillerle mücessem ve daha aydınlatıcı avizeler hemen çini kandillerin yerlerini almışlardır.

Çini kandiller pek az yapılmış olmakla beraber¹ halihazırdaki bilinen 20-25 parçadan ibarettir. Talih eseri olarak Müzelerimize intikal edenler ancak 10 tanedir. Eski mevcudun bir kısmı türlü sebeplerle kırılıp atılmış², çok az olan

mevcudun bir kısmı da, geçen yüz yıllarda Türk eserlerine gösterilen lakaydi yüzünden yurt dışına kaçırılmıştır. Cami, türbe gibi dini binalar için yaptırılarak vakıf edilen bu eserler yerlerinden çıkarak dünya müzelerine ve hususi koleksiyonlara nasıl ve ne şekilde dağıldığını düşünmek öz eserlerimize gösterilen lakaydinin en bariz delilleridir.

Kandilin tarihi Prehistorik devirlere kadar inmektedir³. Biz burada kandilin tarihini, şekillerini ve çeşitlerini mevzuumuz dışında bırakarak Osmanlı devrinde yapılmış çini kandillerden bahsedeceğiz.

Son yüz yılda yapılmış ve sanat kıymeti bulunmayan çini kandiller nazarı itibare alınmadan Müzelerimizde, yabancı Müzeler ve hususi koleksiyonlarda tesbit edebildiğimiz parça 23 tür. Bunların çoğu da neşredilmiş ve literatüre geçmiştir⁴. Çalışmamız daha ziyade bunlar üzerinde toplanmış bulunmaktadır. Yabancı Müzelerde bulduklarını işittiklerimiz üzerinde durulmamış ve nazarı itibare alınmamıştır. Esasen bunların şekillerini, durumlarını, renklerini aydınlatacak herhangi bir malzemeye sahip değiliz. Burada hemen belirtmek pek yerinde olurki; literatüre

¹ Büyük çini kandillerin evlerden ziyade cami, türbe, mescid gibi dini eserlerde süs eşyası olarak kullanıldıklarına kani bulunmaktayız.

² Bugün dünyanın en muazzam koleksiyonunu teşkil eden Çin porselenlerine verilen kıymet, Türk çinilerine verilmiş, onlarınki gibi kırıklarında muhafaza edilmiş olsaydı, sarayın Türk çini koleksiyonu da Çin porselenleri kadar zengin olmasa bile adetleri binleri aşacağı aşikardır. Hazine ve arşiv kayıtlarında pek çok çini evani, kandil geçtiği halde, maalesef saray koleksiyonunda bulunan parçaların çoğu muhtelif yerlerden toplanmıştır. Saraydaki çini kandiller de türbe ve camilerden gelen eserlerdir.

³ Kandil, içine yanıcı sıvı ile fitil konarak ışık veren bir kaptır. Kandiller, pişmiş toprak, kurşun, cam, taş ve çiniden yapılmıştır. Eski çağlara ait kandil şekil ve çeşitleri Arkeoloji ve Etnoloji Müzelerinde fazlasıyla görülür. Kandilin geçirdiği safhalar ve tarihi için bak. Celal Esat Arseven, Sanat Ansiklopedisi Cilt 11. Sahife 931-938. Mehmet Zeki Pakalın'da kandil hakkındaki malumatı aynen C. E. Arseven'den almıştır. Mehmet Zeki Pakalın, Tarih Terimleri ve Deyimleri Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1946 Cilt II. Sahife 158.

⁴ Fransız, İngiliz ve Alman Müzelerinde neşredilmemiş bir kaç çini kandil bulunduğu halde şarki avrupa Müzelerinde bulunup bulunmadığı bilinmemektedir.

geçmiyen bu gibi eserlerin yalnız mukayese için resimlerinin dahi temin olunamadığı gözönünde tutularak kendi eserlerimiz üzerinde ne kadar titiz ve hassasiyetle durmamız icap ettiği anlaşılmaktadır⁵.

Türk Müzelerinde, yabancı Müzelerde ve hususi koleksiyonlarda bulunan yirmi üç çini kandilin çoğu literatüre geçmiş ve neşredilmiş iselerde bunlar hakkında fazla bir bilgi verilmemiş, çoğunun resimleri kitablara konulmakta iktifa olunmuştur.

Mevzuumuzu teşkil eden yirmi üç kandilin hemen hemen ekserisi **XV-XVI**'cı yüzyıl yapısı ve Tür çiniciliğinin en güzel örnekleridir. Müteakip devirlerde yapılmış olanlar her bakımdan bunların seviyelerine ulaşamamıştır. Bu gerileme diğer çini karolarda ve evanide daha fazlasile görülür. Şimdilik **XVII**'ci yüzyıla ait tanıdığımız bir parça mevcut değildir. **XVIII** ci yüz yıla ait ise eskilerine nazaran pek düşük kalitede birkaç parça bulunmaktadır. Bunlardan birisi **XVI** cı yüz yıl formunda mavi beyaz süslemeli, diğerleri daha ufak mahruti şekilde askılı kandillerdir. Bu sonuncuların iki parçayı tanımakla beraber topkapı sarayı müzesinde ve Türk İslam Eserleri Müzesinde bulunan yuvar-

lak çini kandil askılarından, **XVIII** ci yüz yılda daha ziyade mavi-beyaz süslemeli cam kandiller şeklinde çini kandillerin yapıldığı anlaşılmaktadır. **XIX** ve **XX** ci yüz yılın başlarında yapılmış ve sanat kıymeti olmıyan renkli kandiller eski ananenin devam ettiğini göstermektedir. **XVIII-XX**-ci yüz yılın başlarına ait olan bu imalat eski devirlerinkiyle mukayese olunamayacak derecede vasat Kütahya işleridir⁶.

Son devir işleri nazarı itibare alınmadan **XV-XVIII** ci yüz yıllarda yapılmış ve bizim tespit edebildiğimiz yirmi üç

⁵ Pariste Bibliotheque National de kitap haraptır üzerinden resim çekilemez diye bir arkadaşımızın talebi reddedilmiştir.

⁶ **XVII** ci yüzyılın ikinci yarısından itibaren zinkte çini yapılmadığından müteakip devirlerde İznik işi çini cami kandilleri bulunamayacağı aşikardır.

kandilin onu Topkapı Sarayı Müzesinde⁷, ikisi Türk İslam Eserleri Müzesinde⁸, onbiri de Avrupa, Amerika Müzelerinde ve hususi koleksiyonlarda bulunmakta- dır⁹.

Saray koleksiyonunda bulunanlardan sekizi mavi-beyaz, ikisi renkli Türk İslam Eserleri Müzesinde bulunanlar mavi-beyaz yabancı Müzelerde ve hususi koleksiyonlardakilerin sekizi mavi-beyaz, üçü de renkli süslemelidirler. **XV-XVIII** ci yüz yıla ait olan mavi-beyaz ve çok renkli süslemeli kandiller en güzel örnekleri teşkil ederler ve İznik işidirler. **XVIII** ci yüz yıla ait olanlar mavi-beyaz, müteakip devir- dekiler renkli süslemeli adi Kütahya işle- ridir.

Çini kandillerin mütalaasına kronolojiye göre evvela elimizde bulunanlardan başlayacağız, sonra yabancı ülkelerdekileri ele alarak tetkik edeceğiz. Tarih sıralarına göre en başta mavi-beyazlar gelmektedir. **XV-XVI** cı yüz yıllarda yapılmış bu parçaların mütalaasına başlamadan evvel bu devre ait Osmanlı Türk çiniciliğinden dolayısıyla çini kandillerden bahseden kaynakları ve onlar hakkındaki fikirleri kısaca gözden geçirmek yerinde olacaktır. Yalnız eserlerimiz üzerinde çalışan garplı bilgilerin ellerindeki pek az malzeme ve işittik-

⁷ Topkapı Sarayının hazine, köşk ve koşullarına ait bir adet dahi çini kandil bulunmamaktadır. Eski kayıtlarda yazılı bulunan çini kandiller de zamanla yerlerini cam kandil ve bilhassa avize ile şamdanlara bıraktığından bunlar bir tarafa atılıp kırılmış ve kaybolup gitmişlerdir. Halihazır saray koleksiyonunda bulunan ve mevzuubahis olunan kandiller 1885 senesinde muhtelif cami ve türbelerden, o vakitler Türk İslam Sanatları Müzesi olarak kurulan çiniliköşke verilmişlerdir. 1941 yılı onarımlarından sonra Fatih Müzesi haline çevrilen Çiniliköşkte bulunan bu kandiller Topkapı Sarayı Müzesine devredilmişlerdir.

⁸ Türk İslam eserleri Müzesinde bulunan mavi-beyaz süslemeli iki kandil Müzeye 1914 tarihinde gelmiştir.

⁹ Bu rakkama Topkapı Sarayı çini seksiyonunda bulunan **XVI** cı yüzyıla ait olup Araste kazısında bulunan mavi-beyaz süslemeli el kandili mevzuumuz dışına kalmasıyla, yine muhtelif cami ve türbelerden evvela Çiniliköşke sonra Topkapı Sarayına Türk, İslam Eserleri Müzesine devrolunan **XVIII** ci yüzyıla ait muhtelif çini kandil yuvarlak askıları da bir mil.na taşımadıklarından ithal olunmamışlardır.

leri türlü rivayetler üzerine yürüttükleri hükümleri dolayısıyla ve başka başka menşeler aramalarını mazur görmemiz lazımdır.

Gaston Migeon İslam Sanatı adlı eserinin XVI cı yüz yıl İstanbul ve Anadolu Seramikleri başlığı altındaki paragrafta¹⁰ mimari eserlere göre kısaca Türk çinilerinin kronolojisini yapmaktadır. Yazar kitabının ikinci edisyonunda bu mevzuu daha geniş tutmuş, mavi-beyazları XV ci yüz yıla renkleri de XVI cı yüz yıla tarihleyerek, bunları yapan sanatkarların kimler olduğu üzerinde durmuştur. Kitabına British Müzesinde bulunan mavi-beyaz bir kandille yine aynı Müzede bulunan Kubbetüsahraya (Kudüsteeki Camii Ömer) ait ve 1549 tarihli (Resim 12) renkli kandilin resimlerini koymuştur¹¹.

Gaston Migeon ve Armenag Sakisian ortak yazdıkları Anadolu seramikleri¹² adlı kitabın dördüncü bölümünde İznik atölyelerinde yapılmış çini evani iki grupta mütalaa olunarak, mavi-beyaz ve renkli altı kandil bahs olunmuştur. Bu parçalardan birisi British Müzesinde, dördü Topkapı Sarayında ve sonuncusu da Louvre Müzesindedir.

Topkapı Sarayı Müzesinde bulunanlardan ikisi mavi-beyaz (Resim 3, 4) ve bir renkli (Resim 9) kandillerin resimleri metin arasına konmuştur¹³. Birinci grupta etüd edilen Saray koleksiyonundaki (dört), British ve Louvre Müzesindeki (biri) mavi-beyaz kandillerin süslemeleri, dekorları ve Üzerlerindeki kufi yazılı kitabeleri mukayese ve tetkikle bunları XV ci yüz yıla bağlamaktadırlar. Kitabelerdeki Allah - Muhammed - Ali yazılarından da kandilleri, şiilerin dolayısıyla İranlı sanatkarların yaptıklarını ileri sürmektedirler. İkinci grupta XVI cı yüz yılda ya-

pılmış renkli parçalar mütalaa olunmuştur. Saray koleksiyonundaki Sokollu Mehmed paşa camiinden gelen kandili (Resim 9); caminin inşa tarihi ile bunu XVI cı yüz yılın ikinci yarısına (1571) tarihlenmektedirler.

British Müzesinde bulunan yakın şark İslam Potterilerinin katalogunu yapan R. L. Hobson¹⁴ kitabının Türk Potterisi başlığı adlı kısmında Selçuk devri çiniciliği - den kısaca bahsettikten sonra Osmanlı devri çinilerinin Selim I. tarafından (1514) İrandan getirilen sanatkarların yaptıklarını ileri sürmektedir. XVI cı yüz yıldan evvel imal edilmiş çinilerin menşelerinin Suriye, Anadolu ve İran müşterek imalatı olduğuna işaret ederek mavi-beyaz kandillerin devirleri için Migeon ve Sakisian'ın koydukları tarihin doğru olduğunu belirtmektedir. Godman koleksiyonundaki Ermenice kitabeli ibrikte (Resim I) olduğu gibi stilize şakayık çiçekleri ve arabesks motiflerle süslü parçaların XV ci yüz yıla bağlanabileceği, bilhassa üzerinde kufi yazılar bulunan kandil ve diğer evanının XV ci yüz yıldan daha sonralara tarihlenemeyeceğini ileri sürmektedir. Ayrıca, • şimdiye kadar muhtelif yerlere maledilen böyle parçaların İznik mamulü olduğu da işaret etmektedir. Yazar kitabına British Müzesinde bulunan mavi-beyaz süslemeli bir kandille, Camii Ömer'e ait renkli kandilin resmini koymuştur¹⁵ (Resim 12).

İlerde bu kitabeli ibrik ve bilhassa kitabedeki tarih üzerinde duracağız. Zira Hobson'dan aynı ibare ve tarihi alan diğer yazarlarda Hobson'un düştüğü hatayı tekrarlamışlardır. Bizim kanaatimizce Ermenice kitabede bulunan tarih (1510)'a değil (1559-1560)'a tekabül etmektedir. Aynı tezyinatı taşıyan mavi-beyaz süslemeli parçaların kronolojisini elli sene geriye almak lazım geliyor.

Ernst Kühnel Küçük İslam Sanatları adlı eserinde çok kısa olarak İznik, Kütahya ve Şam işi denen İznik mamula-

¹⁰ Gaston Migeon, Manuel d'art Musulman Tom 2. P. 222-232.

¹¹ Gaston Migeon aynı eser Fig. 373-374.

¹² Gaston Migeon ve Armenag Sakisian, La Ce-

ramique d'Asie-Mineure et de Constantinoble Paris 1923 P. 28-36.

¹³ Gaston Migeon ve Armenag Sakisian aynı eser Fig. 13-14-15.

¹⁴ R. L. Hobson, A. Guide To The Islamic Pottery Of The Near East London-1932 PP. 78-94.

¹⁶ R. L. Hobson aynı eser Fig. 92 ve Fig. 100.

tına temas etmektedir. Louvre Müzesinde bulunan mavi-beyaz süslemeli XV ci yüzyıla ait kandili tezinin, aksi olarak Kütahyaya atfetmektedir¹⁶.

Warren E. Cox Pottery ve porselen adlı kitabına Metropolitan Müzesindeki renkli kandilin resmini koymakla iktifa etmiş ve daha ziyade Türk Çinileriyle Çin porselen dekorlarını mukayese ederek Türk çinilerindeki Çin tesirlerini belirtmiştir¹⁷.

1953 yılında Pariste açılan Türk Sanatları sergisinde mavi-beyaz süslemeli bir kandil teşhir edilmiş ve kataloğa geçmiş ise de kandilin resmi kataloğa bulunmadığından evsafı hakkında fazla bir şey anlaşılmamaktadır¹⁸.

Yabancı kaynaklar içerisinde, Türk çiniciliği hakkında en esaslı bilgi Ankara Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Prof. Dr. K. Otto Dom ile Victorio Albert Müzesi Seramik Bölümü Konservatörü Arthur Lane tarafından neşredilen eserde bulunmaktadır.

Prof. K. Otto Dom¹⁹ Türk seramiği adlı kitabında Selçuk ve Osmanlı çiniciliği hakkında çok geniş bilgi vermekte ve mukayeseler yapmaktadır. Kitapta pek fazla çini karo resimleri bulunduğu halde evaniye ait pek az konulmuştur. Muhtelif kandillerden bahsolunan bu eserde yalnız XV ci yüz yılın başlarına ait mavi-beyaz süslemeli bir kandilin resmi bulunmaktadır²⁰. Sayın prof. bu kandili Topkapı Sarayı Müzesinde göstermekte ise de saray koleksiyonunda mevcut değildir. Renkli tablo listesinde Topkapı Sarayı koleksiyonunda iki kandil kayıtlı ise de bunların resimleri mevcut olmadığından saray kol-

leksiyonundakilerden hangisinin kastedilmiş olduğu anlaşılamamaktadır²¹.

Çini evaninin bilhassa XV ci yüzyıla ait kandillerin tezyinatında kontrast renklerin (mavi üzerine beyaz veya beyaz üzerine mavi) tercih olunduğu, çiçek, dal ve yapraklarla kufi yazıların birbirlerine düğümlenmeleri bunların süslerine ait bir özellik olduğuna işaret edilmiştir. XVI cı yüzyıl ile, daha muahhar devirlerde yapılmış olanların hususiyetlerini ayrı ayrı belirtilmiştir. Erken devir imalatının çiçek süslemelerinin aksine dekorlarda görülen bazı münferit tezyinat şekillerinden bunların İranlı sanatkarlar tarafından yapılabileceğinin akla yakın geldiği ileri sürülerek Çin örneklerinin tesirleri altında kaldıkları iddia olunmaktadır²².

Arthur Lane son devir İslam Potterisi adlı kitabının Türk Potterisi başlığı altındaki paragrafında Türk Çiniciliğini Selçuk (XIII-XIV cü yüzyıl) ve Osmanlı devirlerine ayırmaktadır. Osmanlı devri (1299-1923) Seramiklerini :

Birinci İznik (XV ci yüzyıl), Kütahyalı Abraham tili (takriben 1490-1525), Şam stili ikinci İznik (takriben 1525-1555), üçüncü İznik (1555-1700), muahhar İznik taklitleri, Suriye seramikleri (takriben 1560-1700), Çanakkale potterisi (XIX cu yüz yıl) ve Türk porselenleri (XIX-XX ci yüz yılın başı) olmak üzere muhtelif devirlere ayırmıştır²³. Daha ziyade çini evaniden bahsedilen bu eserde cami kandillerine daha geniş yer verilerek etraflıca tavsif edilmiş ve kronolojileri tesbit olunmuştur. Kitaba Victoria Albert Müzesinde²⁴ ve Misses Godman koleksiyonundaki²⁵ süslemeli iki, British Müzesindeki 1549 (956) tarihli (Resim 12) Camii Ömer'e²⁶ ait

¹⁶ Emst Kühnel *İslamiche Klein Kuns Berlin 1925* PP. 125-133, Abl. 88.

¹⁷ Wargen E. Cox, *The Cook of Pottery and Porcelain*, ol. I, New York Pgg. 343 Fig. 512.

¹⁸ *Kandil Katalog evsafından (mavi-beyaz dekor, kufi yazı ve spiriral hatlar) XV ci yüzyıla tarihlenebilir. Musee des Art Decoratif Splendeur de l'art Turc Paris-1953.*

¹⁹ Prof. Dr. K. Otto Dom *Türkische Keramik* P. 71-73, 81-83.

²⁰ Prof. Dr. K. Otto Dom aynı eser Taf. 34.

²¹ Prof. Dr. K. Otto Dom aynı eser P. 183, Taf. 10a, 13b.

²² Prof. Dr. Otto Dom aynı eser sahife 71-73, 81-83.

²³ Arthur Lane, *Later Islamic Pottery London* PP. 55-67.

²⁴ Arthur Lane, aynı eser Pi. 24 b.

²⁵ Arthur Lane, aynı eser Pi. 25a.

²⁶ Arthur Lane, aynı eser Pi. 38.

Victoria Albert Müzesinde takriben 1557 tarihli (Resim 11), Süleymaniye Camiine ait ²⁷ kandillerin resimleri konmuştur.

Arthur Lane'de ilk eserlerinin İranlı, daha sonrakileride Suriyeli sanatkarların yaptıklarını, üçüncü devir olarak kabul ettiği İznik imalatının da yine İranlı sanatkarların tesirleriyle meydana getirildiği tezini ileri sürmektedir.

Prof. Dr. Ernst Ditz ve Prof. Dr. Oktay Aslanapa müşterek yazdıkları Türk Sanatı adlı kitabın Türk çini kapları kısmına, Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan mavi-beyaz bir kandil (Resim 4) ve Victoria Albert Müzesindeki Süleymaniye camiine ait (Resim 11) kandil resmini koymuşlar ²⁸, parçalar hakkında pek az izahat vermişlerdir. Türk Çiniciliğinde Yavuz'un İrandan getirdiği sanatkarlar arasında bulunan iki çinici ustasını renk ve dekorlar üzerinde herhangi bir tesirleri olmayacağını belirtmiştir. Eski devir imalatı ile sonrakiler arasında fark olmadığını tebarüz ettirerek bunları yerli sanatkarların yaptıklarını ve yabancı tesirlerden uzak kaldıklarına işarette, XVI cı yüzyılda imal edilen çini evanide duvar çinilerinde olduğu gibi renk, sır parlaklığı ve temizliği ile yüksek dereceye ulaşarak yeni bir çığırın başladığı; çinicilikte de diğer Türk sanatları ile paralel olarak bir gelişme olduğu kaydedilmiştir. Sonra yanlış olarak Kütahya, Haliç, Milet, Şam ve Rodos işleri denilen parçaların üzerinde durarak bunların ayrı ayrı menşelerden çıkmadıklarını, İznik ve Kütahya işleri olduklarını belirtmişlerdir ²⁹.

Prof. Dr. Oktay Aslanapa Kütahya Çinileri adlı kitabında halen münakaşaya mucip olan Kütahya ve İznik işleri üzerinde durarak, garplı yazarların İznik'e malettikleri eserlerin Kütahya da yapıldıklarını iddia etmektedir. 1510 tarihli ve Ermenice kitabeli ibrikte olduğu gibi vakıf

ananesinin müteakip yüz yıllarda, Kütahya'da devam ettiği, İznik mamulunda böyle herhangi bir formül bulunmadığı tezini savunarak bu gibi eserlerin kütahya işi olduğunu belirterek XV ci yüzyılda da Kütahyada çini yapıldığını ispata çalışmaktadır. Bu iddiasını XV ci yüz yılda yapılmış, üzerinde çini bulunan binalarla mukayeseler yaparak şimdiye kadar garplı yazarların XVII ci yüzyıldan evvel Kütahya'da çini yapılmadığı tezinin yanlış olduğunu ileri sürmektedir. Kütahya ve İznik üsluplarının birbirinden farklı olduğunu, İznik'in naturalist, Kütahyada stilizasyon temayülü hakim olduğunu ve bunun eski halk sanatında daima görülen ve menşenin dokuma sanatında aranmasının icabettiği ve İslamiyetten evvelki devirlere, Orta Asyaya kadar götürülebileceğini ³⁰ ileri sürmektedir. Sayın Prof. İznik mamuluna ait pek çok eserleri Kütahyaya bağlamakla beraber çini evaniden herhangi bir parçanın resmini kitabına koymamıştır.

Tahsin Öz, Çinilerimiz adlı makalesinde ³¹, mimari eserler üzerindeki mukayese ederek tezyinatlarını belirtmekte ve daha çok arşiv vesikaları üzerinde durmaktadır. Saray arşivindeki bir vesikadan Yavuz Sultan Selim'in İrandan getirdiği sanatkarlar arasında Abdurrezzak ve Burhan isminde iki çini ustasının bulunduğu, bunların kaşitraş olduklarını, çini desen ve renkleri üzerinde herhangi bir rol oynamadıklarını işarette bu sanatkarların gelişlerinden 20 - 30 sene sonra yapılan (Şehzade Mehmed ve Selim 1. Türbesi) binaları çinilerinde büyük bir değişiklik olmadığını da ikinci kat'i delil olarak göstererek, bu devir bilhassa XVI cı yüzyıl Türk çinileri ile İran çinileri arasında hiç münasebet bulunmadığına işaret etmektedir. Sayın yazar bu makalesinde saray koleksiyonunda bulunan mavi - beyaz süslemeli iki kandil (Resim 4, 5) ile XVI cı yüzyıla ait renkli parçanın (Resim 10)

²⁷ Arthur Lane, aynı eser Pi 39

²⁸ Prof. Dr. Ernst Ditz, Prof. Dr. Oktay Aslanapa Türk sanatı İstanbul-1955 Şekil 404, 426.

²⁹ Aynı eser dahife 225-226.

³⁰ Prof. Dr. Okyat Aslanapa Osmanlı Devrinde Kütahya Çinileri sahife 91-114.

³¹ Tahsin Öz, Güzel sanatlar Mecmuası İstanbul-1940 Sayı 2. sahife 5-26.

resimlerini³² koymakla iktifa etmiş, üzerinde herhangi bir mütelaa yürütmemiştir.

Tahsin Öz, Türk Seramikleri adlı İngilizce eserinde³³ evvela Selçuk ve Osmanlı devri mimari eserleri üzerinde bulunan duvar çinilerinden bahsetmekte ve bunların kronolojisini üzerinde buldukları binaların tarihlerine göre sıralamaktadır. Çini imalatına ait verdiği arşiv malzemeleri arasında karo çini ve evani fiyatlarını gösteren vesika mühimdir³⁴. Eserin sonunda çini evaniden hülasa olarak bahis olunmaktadır. Kitaba pek çok evani resmi konmuş ve aralarında Müze koleksiyonundaki mavi - beyaz süslemeli dört kandil (Resim 2, 3, 5, 6) ile XVI cı yüz yıla ait Sokollu Mehmed Paşa Camiinden gelen renkli iki kandil (Resim 9, 10) bulunmaktadır³⁵.

Prof. Celal Esat Arseven Fransızca olarak yazdığı Türk Sanatı³⁶ ve Türk Tez-yini sanatları³⁷ adlı eserlerinde kısaca Türk çinilerinden ve tezyinatlarından bahsetmektedir. Saray koleksiyonunda bulunan iki renkli, bir mavi - beyaz süslemeli kandilin resimleri konmakla iktifa olunmuş ve fazla bir bilgi verilmemiştir. Sayın Prof. saray koleksiyonunda bulunan ve resimlerini koyduğu renkli iki kandilden birisini (Resim 10) İstanbul Arkeoloji Müzelerinde, diğerini (Resim 9) Türk İslam eserleri Müzesinde göstermektedir.

Çini kandiller hakkında belli başlı neşriyat bunlardan ibarettir ki bu eserlerde de daha ziyade mimari eserleri süsleyen çini karolardan bahs olunmakta ve çini evaniye pek az yer verilmektedir.

ERMENİ TARİHİ VE KÜTAHYALI ABRAHAM PROBLEMİ?

Kandillerin tavsifine başlamadan ev-

vel yukarıda işaret ettiğimiz mavi-beyaz

süslemeli ibrik (Resim 1) üzerinde duralım. Bu parça etüdümüz ile alakalı bulunmakla beraber üzerindeki kitabe ve tarih, ilk devir Osmanlı çini problemlerinin haline yaradığından bizde ele almış bulunuyoruz. Godman koleksiyonunda ki bu parça muhtelif tarihlerde Ducan Godman³⁸, Read³⁹, Butlar⁴⁰, R. L. Hobson⁴¹ tarafından neşredilerek bilhassa üzerindeki yazı ve tarih üzerinde durulmuştur. Bu Ermenice kitabe (Allahın Kulu Kü- tahyalı Abraham tarafından Anno 959 da meydana getirilmiş veya Allahın hizmetkârı Kütahyalı Abraham hatırasına Anno 959) gibi muhtelif şekilde tercüme edilmiştir. Anno 959 Ermeni tarihi kabul edilerek bununda karşılığı Miladi 1510 olarak gösretilmiştir. Bu eseri ehemmiyetini binaen Prof. Dr. K. Otto Dom⁴², Arthur Lane⁴³, Prof. Dr. Oktay Aslanapa⁴⁴ tarafından ele alınmış aynen aynı tarihi tekrarlamışlardır. Bu Ermenice ki- tabenin tercümesinden bir şey anlaşıl- mamaktadır ve müphemdir. İbrik ister Kütahyalı Abraham tarafından yapılmış ister hediye edilmiş olsun esas tarihtir. İbaredeki Anno Armen 959 kelimelerinden Ermeni yılı gibi bir şey anlaşılabilceği hatıra gelmekle beraber ister kitabeyi yazanın hatası olsun ister tercüme hatası; Miladi 1510 a tekabül eden 959 tarihi hangi Ermeni tarihtir ve bunun mebdei nedir?

Ermeni; tarih ve ansiklopedilerinde kullanılan tarih Miladidir. Hicri tarihe yakın bir tarihleri mevcut değildir. En meşhur Ormanian tarafından çıkarılan 1927 Kudüs baskısı Azkabadam adlı ansiklopedinin üçüncü cildine ilave kısmında orta ve yeni çağlarda yakın şarktaki

³² Aynı eser Resim 13, 14, 15.

³³ Tahsin Öz, Turkish Ceramics PP. 43-45.

³⁴ Aynı eser PP. 26.

³⁵ Aynı eser Pi. LXVII (120) LXVII (121-122-123), LXVIII (124-125)

³⁶ Prof. Celal Esat Arseven, "Art Turc İstanbul- 1939 P. 251-258 Fig. 475.

³⁷ Prof. Celal Esat Arseven Les Arts Decoratifes Turcs P. 148-170 Fig. 422-423.

³⁸ Ducan Godman Collection of Oriental and Spanish Pottery of the Nearer East 1932 P. 81

³⁹ Burlington Fine Arts Clup, Exhibition of Percia and the Nearer East 1908 P. XXII Pi. XVI (5).

⁴⁰ Butlar İslamis Pottery 1926 P. 172.

⁴¹ R. L. Hobson aynı eser PP. 80.

⁴² Prof. Dr. K. Otto Dorn aynı eser PP. 71 Pi. 35.

⁴³ Arthur Lane aynı eser PP. 44-45, Pi. 24a.

⁴⁴ Prof. Dr. Oktay Aslanapa aynı eser Sahife 99-99, Şekil 90-91

Ermeni Kataligor Patrikleri isimleriyle birlikte komşu devletlerin isimleri daima Mi-ladi tarih olarak gösterilmiş ve aşağıdaki şekilde sıralanmıştır ⁴⁵.

Miladi	73 - 270	Ermeni hristiyanlığının başlangıcı (Havariyunlar kurulmuş)
"	302	Doğu Ermeniler Gregorianlığı kabul ediyorlar.
"	67	Vatikan kilisesinde katolik Havaryunu tesis ediyor.
"	62	Ortodoks kilisesi kuruluyor.
"	63- 429	Ermeni kralları Arsagoniler.
"	430- 634	Sasaniler idaresinde (bir kısmı Anadolu ve İran mıntıkası içinde).
"	622- 661	İslam halifeleri idaresinde.
"	661 - 775	Emeviler idaresinde.
"	770- 892	Abbasiler idaresinde.
"	885 - 1079	Ermeni kralları Pakradoniler.
"	962- 1080	Garozt ailesi)
"	1046 - 1082	Avaniler) Anadolu ve İran Şimali Suriye
"	914- 1080	Ars'uniler) mıntıklarında.
"	1080- 1393	Rupinyanlar Doğu Anadolu, Kayseriye kadar.
"	1393 - 1922	Osmanlı idaresinde.

Ermeni tarihinin başlangıcı, yukarıda görüldüğü üzere Miladi tarih alınmaktadır. Buna nazaran 959 tarihi Anadolu Selçuklularından daha eski bir tarihe yani Ermeni krallıklar devrine tekabül etmektedir.

Ermeni müverrihleri de zaman zaman Hicri tarihi ve Ermeni tarihini (Miladi) bir arada kullanmışlardır. XVII ci yüz yılda yaşayan müverrih Eremya Çelebinin yazdığı Dr. V. Torkomyan tarafından neşredilen Osmanlı tarihi adlı eserde Sultan Osman'dan Yavuz Sultan Selim'e ait olan devri Hicri, Yavuz'dan Mehmed III.e kadar olan zamanı Ermeni, Mehmed III den Mehmed IV ün cülusuna kadar olan zamanı Hicri ve son otuz senelik kısmı da tekrar Ermeni tarihi ile göstermiştir. Bu eserdeki Ermeni tarihleride daha ziyade Miladi tarihe tekabül etmektedir ^{45a}.

Şu hale nazaran İbrikteki 959 tarihini Ermeni tarihi olarak düşünsek bunun başlangıcını hangi tarihe göre alacağız. Buradaki karışıklık tarihin yanındaki An-

no Annen kelimesinden geldiği anlaşıl- maktadır. Bu olsa olsa Hicri tarih olarak alınmış Anno İspanyolca senedir, Annen de bir tavsif için fazla olarak yazılmış ol- duğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi böyle bir Ermeni tarihi olamayacağına göre ibrikteki tarihin Hicri tarih olması akla en yakın gelmektedir. Hicri 959 ise Miladi 1510 değil 1552 ye tekabül eder. Bütün yazar- ların 1510 a tarihlendirdiği bu parçayı 40 sene daha geriye atmak lazım geliyor.

Aynı ibrik üzerindeki Abraham ya- zısından bunun Kütahya işi olduğu ileri sürülmektedir⁴⁶. Bu parça ister Abraham tarafından yapılmış veya hediye edilmiş olsun, bunun Kütahyadan başka bir yerde yapılmış olması lazımdır. Ancak sıfat takısı (Lı) başka yerde oturanlara takılır ve hiç bir zaman Kütahyada oturan Abraham, Kütahyalı denmez, Bu eser Kütahyadan başka bir yerde ikamet eden Abraham tarafından yapılmış veya yaptırılmıştır. Bu hale nazaran, Kütahya işi olamayacağına göre buna başka bir yer aramak lazımdır.

⁴⁵ Ormanian - Azkabadum, Cilt 1-11 İstanbul- 1912 - 1914 Baskı. Cilt III. Kudüs - 1927.

^{45a} Eremya Çelebi Kömürçüyan, XVII ci asırda İstanbul, 1952.

⁴⁸ Godman, aynı eser sahife 81, Read, aynı eser P. 22, Butlar aynı eser P. 122, Prof Dr. Oktay Aslanapa, aynı eser. sahife 94-99.

İbrik'in İznik işi olduğunu iddia eden yazarların kanaatındayız ⁴⁷.

Prof. Dr. Oktay Aslanapa, bu ibrik-ten çıkardığı hükme dayanarak vakıf işlerinin yalnız Kütahyada yapıldığını ve müteakip XVII ci yüzyıldada bu ananın devam ettiğini belirtmekte ve bu husustaki arşiv vesikalarına dayanarak iddiasını ispatlamaktadır ⁴⁸. Bunun aksi olarak vakıf işlerinin yalnız Kütahya'ya inhisar etmediğini Topkapı Sarayında bulunan cami ve türbelerden gelen kandillerle British Müzesindeki kandilden anlaşılabilir. Bunlar da sipariş edilerek yapılmış ve vakfedilmiş parçalardır. Vaka şimdilik elimizde bir arşiv malzemesi mevcut değilse de ibrikte olduğu gibi Camii Ömer'e ait kandilin (Resim 11) ayak üzerindeki kitabesi bu iddiamızı tevsik etmektedir. Ne yazık ki kırık olan kısmında neye ve nasıl verildiği pek anlaşılabilir değildir. Parçanın diğer kısımlarında ise (Göl) kenarındaki ⁴⁹ İznik şehrinde Eşref-i Zadededir kelimelerinden çıkarılan mana bunun da bir vakıf parçası olduğu bir delildir.

XV ci YÜZYIL ÇİNİ KANDİLLERİ (I. GURUP)

Form : İlk devir Osmanlı çini kandilleri kalıpla yapılmış mahrutî boyunlu, şişkin karınlı, üç ufak yapışık kulplu, oldukça yüksek ayaklıdır (Resim 2, 3,

4, 6, 7). Köşeli gövde, keskin birleşmeler madeni modellerden mülhem olduğunu gösterir. Devrin ortasına doğru keskin çıkıntılar (Resim 6) düzleşmiş, gövde inhiyalı bir şekil almıştır ⁵⁰. XVI cı yüzyıl ve daha sonrakilerde gövde armudi şekilde, hatlar daha yumuşak ve ayak kısmı çok alçalmıştır (Resim 9, 12).

Desen : Hatai (Çin tarzında helozoni çiçek motifleri), rumî, hendesi şekiller, helezonlar, bulutlar, bantlar, arabesk motifler, örgü bantları, düğümlemeler, kufî ve sülüs yazılardır. Devrin ortalarına doğru dekorda daha ziyade naturalist şekiller fazlaşmış, kufî yazıların yerine sülüs hat kaim olmaya başlamıştır. XVI cı yüzyılın dekorunu ise tamamen stilize naturalist çiçek motifleri, dal, ve sülüs yazı teşkil eder.

Renk : Mavi ve mavinin muhtelif tonlarıdır. Erken devir eserlerinde mavi daha ziyade siyaha yakın, devrin ortalarına doğru renk açılmıştır. XVI cı yüzyılda parlak mavi tonlar kullanılmıştır. Renkler umumiyetle ılık ve parlaktır. Altın yıldız XV ci yüzyılın ikinci yarısında kullanılmıştır.

Sır : Parlak, kalın ve düzgündür. Parçaların ayak kenarları müstesna hertarafını kaplar. Sır çatlağı ve kabarıklıkları mevcut değildir.

MAVİ BEYAZ KANDİL (Resim 4)

<i>Ölçü</i>	Yükseklik 20 cm., ağız kutru 17 cm.
<i>Nereden geldiği</i>	1885 senesinde Beyazıt II. türbesinden Çinili köşke gelmiş ve 1941 yılında Topkapı Sarayı Müzesine verilmiştir.
<i>Evsaf</i>	Boyun mahrutî, karın şişkin, üç ufak kulplu, alçak kaidelidir. Dış ağız kenarı geçme motifler arasında yonca, yaprağı, boğazı ve kaide üstü stilize rumiler arasında kufî hatla yazılı ⁵¹ , boynu, gövde üzeri geçme ve sivri uçlu hendesi şekillerle çevrili, karın şakayık çiçeği ve

⁴⁷ R. L. Hobson, aynı eser P. 87-89, Otto Dorn aynı eser PP. 71-78, Arthur Lane, aynı eser PP. 44-45.

⁴⁸ Prof. Dr. Oktay Aslanapa, aynı eser sahife 93-96.

⁴⁹ İbrik'in ayağında (, r i-iJ) yazılıdır. Burada Deryadan, deniz değil su kastedildiği anlaşılabilir.

⁵⁰ Arthur Lane, aynı eser Pi. 25a, K. Otto Dorn, aynı eser Tafl. 34.

⁵¹ Yazılar tamamile dekor şeklini almıştır. Tezyin şekli düşünülmüş ve bazı harfler atılmıştır. Tam okunamamakla beraber temenni ve niyaz anlamına (?) Ya Şefeu veya (' l efi ' l ,,i)) Ya Semiğ, tekrür eden kelimelerden ibarettir.

renzolarile, karın altı içleri dolu zencirlerle süslüdür. Kaide ağız kenarı sırsız, kaide içi hafif çukurca ve çift mavi daire içinde mavi zeminde beyazla on üç yapraklı papatya çiçeklidir. Tezyinat karında beyaz üzerine mavi ile diğer kısımlarında mavi zeminden kazanılmış beyazladır ⁵².

MAVİ BEYAZ KANDİL (Resim 5)

<i>Ölçü</i>	Yükseklik 20 cm., ağız kutru 17 cm.
<i>Nereden geldiği</i>	1885 senesinde Beyazıt il. türbesinden Çiniliköşke gelmiş ve 1941 yılında Topkapı Sarayı Müzesine devredilmiştir.
<i>Evsaf</i>	Boyun mahrutu, karın şişkin, üç ufak kulplu, alçak kaidelidir. boynun üst kısmı iki zencir bant arasında tepelik ve bulut, alt kısmı ile ayak üzeri kufi yazılı, boyun geçme motifli, karın üstü yassı kat'i zait, altı yuvarlak zencir bantla çevrili, gövde şakayık çiçek dal ve filizlerle süslüdür. Kaide ağız kenarı sırsızdır. Tezyinat karın üzerinde beyaz üzerine mavi ile diğer kısımlarda mavi zeminden kazanılmış beyazladır ⁵³ .

MAVİ BEYAZ KANDİL (Resim 7)

<i>Ölçü</i>	Yükseklik 21 cm., ağız kutru 17 cm.
<i>Nereden geldiği</i>	1885 senesinde Beyazıt il. türbesinden Çiniliköşke verilmiş ve 1941 senesinde Topkapı sarayına devredilmiştir.
<i>Evsaf</i>	Boynu mahrutu, karnı şişkin, üç ufak kulplu, alçak kaidelidir. Boğazı zencir iki bant arasında stilize Çin bulutlarından meydana getirilmiş tepelik şeklinde yarım madalyonların beyaz zeminleri koyu mavi rumilerle, mavi zeminleri bir kökten çıkan çiçek, dal, yaprak motifleriyle; boyun üzeri yassı ve uçları sivri altıgenlerle, karnı şakayık çiçek, dal ve filizlerle, kaide ayak üstü rumi, çiçek ve kufi hatlarla süslüdür. Kitabeli kısım karınla bir zencir bantla ayrılmaktadır. Kaide ağız kenarı sırsızdır. Karın ve boğazın bir kısmındaki tezyinat beyaz üzerine mavi ile diğer kısımları ise mavi zeminden kazanılmış beyazladır ⁵⁴ .

Beyazıt il. türbesinden (Resim 4, 5, 7) ile Sokollu Mehmed paşa camiinden gelen (Resim 6) dört kandil kalıpla yapılmıştır. Form itibarile XIV-XV ci yüz yıl Suriye mineli camlarına ⁵⁵, Topkapı Sarayı Müzesi Hazine birinci salonunda teşhir edilen XIV cü yüz yıl Memlük kandiline benzerlik arzederler ve XV ci asırdan daha son-

ralarına tarihlenemezler. Form, desen benzerlikleri dolayısıyla garplı bilginlerin bunları Suriyeli sanatkarların ⁵⁶ yaptıkları iddiaları doğru değildir. Kültür daima münasebette bulunduğu başka kültürlerin tesiri altında kalmıştır. Fakat tamamen kopya olmayıp kendi yaratma kabiliyetile, yaptığı ilaveler ve tezhiplerle yarattığı eserler kendi öz mallarıdır. Başka bir misalle Çin, İran hatta Bizanstan örnekler almıştır. Fakat Çin yapısı hiç bir zaman İran ve

⁵² G. Migeon ve A. Sakisian, aynı eser Fig. 13; Prof. E. Dietz ve O. Aslanapa, aynı eser şekil 404; Tahsin Öz, Çinilerimiz resim 14. Tahsin Öz, Turkish Ceramic Pl. LXVII (121).

⁵³ Tahsin Öz, Çinilerimiz resim 13.

⁵⁴ Tahsin Öz, Turkish Ceramic Pl. LXVII (123).

⁵⁵ Arthur Lane aynı eser PP. 49-50.

⁵⁶ Gaston Migeon, aynı eser Tom il. sahife 222-224, G. Migeon ve A. Sakisian, aynı eser sahife 29, Arthur Lane. aynı eser PP. 49.

Bizans olmadığı gibi bunların İranlı veya Bizanslı tarafından yapıldıkları iddia olunmamıştır. Yakın şark eserlerinde pek çok misal gösterilebilir. Anadolu sanatkar da yabancı tesiri altında kalmış ve başka yerden örnekler almış olmakla beraber bunları kendi hamurunda yoğurarak yarattığı eserleri de kabul etmek, onunda hakkını tanımak lazımdır. Nedense *bizim* milli eserlerimizi yapanlarda daima yabancı menşeler aramakta ve başkalarının yaptığını ileri sürmektedirler.

Arthur Lane de ilk devir eserlerini Suriyeli sanatkarların yaptıklarını ileri sürmekle beraber biraz sonra İznikli ustaların daha öncekilerin (İran ve Suriyeli sanatkar) pek az faydalandıklarını ve Çin porselenlerini çok az tanıdıklarını işaretle tereddüde düşmektedir. Dekorda komşu iki saha arasında zıt şekildeki tezyinatın (Açık zemin üzerine koyu, koyu zemin üzerine açık) potteri dekoruna uymıya- çağ, bu şekildeki süsleme örneklerin çok görüldüğü Edirne çivilerini yazan amatör ustaların bu tarzdaki süslemeleri tercih ettiklerini, motiflerin de menşenin muasır Osmanlı tezbihinde aranması icap ettiğini belirterek tezini çürütmektedir ⁵⁷.

İznik menşeli ilk devir parçaları, keskin birleşme ve köşeli gövdelidir. Renk mavi ve mavinin tonları, ekseriya koyudur. Tezyinatları naturalist çiçekler, rumiler ve geometrik şekiller, geçmeler, bantlar,

madalyonlar ve yazılar teşkil ederler. Geometrik dekorasyon madeni kaplardan, hatai dekor (Şakayık çiçek ve renzoları) Çin porselenlerinden veya Herat ekolünden alınmıştır. Rumi, hatai, geometrik şekillerin, arabesk motiflerin, yazıların (Kufi ve sülüs) eser üzerinde dizilişlerinde ahenk fevkalade ve hiç bir yabancılık göze çarpmaz. Bu ahengi Anadolu sanatkarın kopyacılığında değil onun yaratma kabiliyetinde aramak lazımdır. Üç kandildeki (Resim 4, 5, 7) Kufi yazılar ve onları çerçeveliyen rumiler arkaik bir karakter arzederler. Çiçek dekorları XVI cı yüz yılın klasik stilize naturalist tezyinatından çok farklıdır. Arkaik form, tezyinat ve yazıların tetkik ile bu parçaların XV ci yüz yılın ikinci yarısına, azami 1500 lere tarihlenmek lazımdır.

Beyazıt il. türbesinden gitme ve British Müzesinde bulunan kandil ⁶⁸ ile Louvre Müzesinde bulunan kandil ⁵⁹, saray koleksiyonundaki (Resim 4) kandilin aynıdır. Paris sergisinde teşhir edilen Brimod Laroussihe koleksiyonundaki kandilin de ⁶⁰ bunlardan olduğu anlaşılmaktadır.

Saray koleksiyonundaki dördüncü kandilde (Resim 6) hatlar daha yumuşamış keskin birleşmeler azalmış köşeli gövde daha zarif inhinalı bir şekil almıştır. Dekorda kufi yazılar ile rumiler bulunmamakla beraber fazla bir değişiklik yoktur. Renk açık ve parlaktır. Bunu 1500 lere tarihleyebiliriz.

il. GURUP

MAVİ BEYAZ KANDİL (Resim 3)

Ölçü

Yükseklik 27 cm., ağız kutru 18 cm.

Nereden geldiği

1885 senesinde Sokollu Mehmed paşa camiinden Çiniliköşke gelmiş, 1941 yılında Topkapı Sarayına devredilmiştir.

Evsaf

Klasik formda, boyun kısmı honi şeklinde, kabarık üç kulplu, boyun ve ayak üzeri klasik zencir bantlı, diğer kısımları Çin bulutu ve rumilerle süslü, Boğaz karın üzerinde üçer madalyon da kötü sülüs

⁵⁷ Arthur Lane, aynı eser PP. 45-46.

⁵⁸ R. L. Hobson, aynı eser PP. 93 Fig. 93; Arthur Lane, aynı eser PP. 45 Pl. 24b. G. Migeon aynı, eser Tom il. Fig. 374.

⁵⁹ G. Migeon, Musee du Louvre, l'Orient Mu-

sulman Pl. 39.

⁶⁰ Bu kandil, Homberg koleksiyonundan Brimod Laroussihe koleksiyonuna geçmiştir. Paris - 1953 Türk Sanatları Sergisinde teşhir olunmuştur. Splendeur de l'Art Turc Paris - 1953 No. 230.

hatla yazılı, boyun üzeri ve kulp etrafı altın yaldızlıdır. Boğazında uçları düğümlenen stilize yarım Çin bulutlarından meydana getirilmiş içerisi soluk mavi üzerine noktalı madalyonlarda :

1 ci madalyonda (. . . T) Ya Emamine Ali

2 ci madalyonda (. . . if) Ya Ennebiyullah Ali

3 cü madalyonda(. . . J}lf) Ya Lulillahu Ali

Karın üzerindeki iki uçları salbekli uzun kenarın ortalarından aşağı yukarı doğru yükselerek düğümlenen ve karnı çeviren halatlarla birleşen dörtgen madalyonlarda(. . . J. . . il) Allah, Muhammed, Ali yazılıdır. Yazılar noktalı soluk mavi zemin üzerine beyazdır. Boğaz üzerindeki yazılar kufi ve sülüs hat karışımı bir yazıdır ⁶¹.

MAVİ BEYAZ KANDİL (Resim 2)

Ölçü

Nereden geldiği

Evsaf

Yükseklik 27 cm., ağız kutru 17 cm.

1885 senesinde Beyazıt II. türbesinden Çinikilöşke gelmiş, 1941 senesinde Topkapı Sarayına devredilmiştir.

Klasik formda, boğazı mahruhi, ve daha uzun, kabarık üç kulplu, ayak üzeri klasik zencir ve geometrik şekillerle diğer kısımları Çin bulutu, rumi, rozas, şakayık çiçek ve dallarile süslüdür. Ağız kenarında uçları birbirine düğümlenerek aradaki boşluğu dolduran geçmeler arasındaki yassı üç madalyonda (. . . J. . . il) Allah, Muhammed, Ali yazılıdır. Sülüs hatla yazılı bu üç madalyondaki Allah, Muhammed müsenna (karşılıklı) tarzda yazılmıştır. Üçüncü madalyonda Ali kelimesinden sonraki hece okunamamıştır. Bu kitabelerin altında uçları düğümlenen ve aşağı doğru uzanan hatların çevirdiği yuvarlak daire içersinde ise kufi hatla (J_...)1) Erresul ve (.,ZI) Etteku yazılıdır. Karın üzerinde iki rozas arasındaki uçları düğümlü iki madalyon da (. . . J. . . il T) Allah, Muhammed, Ali yazılıdır.

Bu iki kandil (Resim 2, 3) form itibarıyla evvelkilere Mnzemekle beraber kulpaları daha kabarık, boyları daha büyük, ayakları daha yayvandır. Evvelkilerde ayak üzerinde tek mavi çizgi mevcutken bunlar geometrik şekillerle süslüdür. Bu iki parçanın dekorunda geometrik şekillerin azaldığı ve bütün sahayı daha yumuşamış rfi milerle Çin bulutları ve yazıların kapladığı görülür. Kufi hat yerini sülüs hatta bırakmaya başlamıştır. Her iki çeşit yazı bazen bir arada kullanılmıştır.

Garplı yazarlar kitabelerdeki Allah, Muhammed ve Ali yazılarından bunları şiilerin yani İranlıların yaptığını ileri sürerler ⁶². Anadolu halkının bir kısmı da

Alevi ve şii pek çoklarında bilmeden bu mezhebin salikleridir. İznik atölyelerinde çalışan sanatkarlar arasında şii de bulunabilir. Sanatkarın bilerek veya bilmiyerek yazıları koymuş olmaları imkan dahilindedir. Eski tekke ve zaviyeler birer sanat yuvası idi. Mevlevi, Bektaşî ve Ahilerin Türk sanatında rolleri mühimdir ⁶³. Muhelif sanat kollarına ait yaptıkları san'at eserlerinin pek çoğunu Müzelerde görmek mümkündür. Dekor izleri diğer Türk sanat kollarında aranan kandilleri yapan sanatkarları başka yerde aramak doğru değildir.

Kandiller dolayısıyla ortaya kronoloji meselesi çıkmaktadır. Garplı bilginler bun-

⁶¹ G. Migeon, A. Sakisian, aynı eser Fig. 14; Tahsin Öz, aynı eser Pi. LXVI (120).

⁶² G. Migeon, A. Sakisian, aynı eser P. 30.

⁶³ Ahi Teşkilatı ve sanatkar için bak. Muallim Cevdet Ahiyetülfeteyan. Şahabettin Uzluk, Mevlevilikte Resim, Milli Mecmuada Türk Nakış tarihinde Mevleviler, Mevlevi Sanatkarlar adlı makaleler.

lan menşelerine göre tarihlenmektedir. Sokollu Mehmed Paşa Camiinden gelenlerin caminin yapılış tarihi olan 1571'e tarihlenmişlerdir. Bunların bir kısmına bu tarih uygun denirse de; etüd ettiklerimizden Sokollu Mehmed Paşa Camiinden gelenler (Resim 3, 7) bu yazarların ileri sürdüğü tezlere göre, bunları 1571'e tarihlenmek lazım geliyor. Form, desen itibarıyla bu kandiller caminin yapılışından en aşağı 50 senelik bir zamana tekaddüm ederler. Arthur Lane'nin 1510'a tarihlenen kandi-⁶⁴ ile (Resim 2) de görülen kandilin arasında çok fark yoktur v yazarın ikinci İznik Potterisi, Şam stili kabul ettiği (Tarih 1525-1555) den daha sonralarına tarihlenemez ve caminin yapılışından da eskidir. Aynı karakterdeki parçalar muhtelif tarihlerde imal olunamayacağına göre Sokollu Camiinden gelenleri caminin inşasından 40 veya 50 sene daha eskiye tarihlenmek lazımdır. Bu eserler 1500 - 1525 aralarına konulabilir. Bunlar Beyazıt II. türbesinden gelenlerle aynı devirde yapılmış bir guruba ait parçalardır. Sokollu Camiinin inşasından sonra oraya vakfedilmişlerdir. Yapılışları 1510 dur.

Prof. K. Otto Dorn'un neşrettiği ve Topkapı Sarayı Müzesinde gösterdiği kandi-⁶⁵ Müze koleksiyonunda mevcut değildir. Eser Haliç mamuları denilen guruba dahildir. Hatlar tamamen bir münhani ve kulplar kabarıktır. Boğaz, boyun ve kaide üstü geçme zencir motiflerle, diğer kısımları iç içe kıvrılan ve tevali eden stilize ufak çiçekli ve yapraklı dallarla süslüdür. Boyun kısmı sülüs ve karın kısmı kufi hatla yazılıdır. Yazılar çiçek dekorları üzerinde çok dekoratif bir şekildedir. Kufi hatların uçları rumileşmiştir. Boğazında sülüs hatla yazılı kitabe ().....|| İJ:: 'A 'Tj., 'A 'J) La Feta La Ali İla Seyfü İla Zülfikar yazılı ise de, bu beytin başındaki ve sonundaki kelimeler görülmektedir. Bu Hazreti Ali'yi metheden ve çok görülen, Ali'den başka pehlivan ve Zülfikardan başka kılıç yok-

tur manasına bir kıt'adır. Karın üzerinde kufi (..ül,LL ..ül -L...li) Elhamdülillah, Elme-^{vait} yazıları tekerrür etmektedir. Prof. K. Otto Dom parçanın tarihini XV - XVI cı yüz yıl olarak göstermişse de bunu şekil, form, tezyinat ve yazı karakterleriyle 1530-1550 arasına tarihleneyebiliriz.

Arthur Lane'nin neşrettiği mavi- beyaz süslemeli kandi-⁶⁶ eski modellere göre köşeli gövde zarif ve inhinalı bir şekil almıştır. Dekor tamamen Çin stilinde, kulplar oldukça basık, ayak yüksektir. Ayak üzeri ve boyun geçme motiflerle, boğaz ve ayak üstü stilize şakayık ve Lotus (Nilüfer) çiçek, dallarla süslüdür. Karın üzeri, içleri çiçekli karanfil ve rumilerle tezyin edilmiş, iki zıt tezyinat halindedir. Ağız kenarında geçmelerle ayrılmış yassı madalyonlardaki kitaheler güzel sülüs hatlardır. Birincisi (. . . /- t...; ..ül) Nasaraminallah fethan Garib, ikincisinde (?) ve üçüncü madalyonda ise (J., T) Allah, Muhammed, Ali yazılıdır. Allah, Muhammed, Ali (Resim 2) de görüldüğü gibi müsenna (karşılıklı) tarzdadır. Yazılar noktalı mavi zemin üzerine beyazdır.

Ernst Kühnel'in neşrettiği, Louvre Müzesinde diğer bir kandi-⁶⁷ Kütahya işi gösterilmiş ve XV ci yüz yıla tarihlen-^{dirilmiştir}. Bu parça form ve desen itibarıyla XV ci yüz yıldan ziyade XVI cı yüz yıldakilere benzemekte ve İznik yapısıdır. Kaide hemen hemen hiç yok, kulplar *eok* yüksek ve ağız kenarı da dışarı kıvrıktır. Dekor tamamen stilize rumi, çiçek ve yazıdan ibarettir. Karın üzerindeki madalyonlu çeviren beyaz kısımlar müstesna diğer yerler kamilen mavi zemin üzerine beyazdır. Uçları dekoratif şekilde geçmelerle süslü mavi zeminli madalyonlar da (Resimde görüleninde) Allah, Muhammed, Ebubekir Ömer, yazılıdır. Arkadaki madalyonlarda da diğer halifelerin isimleri yazılı olduğu tahmin olunabilir.

⁸⁴ Arthur Lane aynı eser Pi. 24b.

⁸⁵ Prof. K. Dom Otto aynı eser sahife 71 Tafl. 34.

⁶⁶ Arthur Lane, aynı eser PP. 45 Pi. 25a.

⁶⁷ Ernst Kühnel İslamiche Kleinkunst PP. 125-126 Abb. 88

Topkapı Sarayında bulunan XVI cı yüz yıla ait bir kandil ⁶⁸ tamamen bunlar- dan farklıdır (Resim 8). Kandil altı kulplu ağız dışarı kıvrık ve kaidesi çukurca ortası delik, ayak hemen hiç yoktur. Bu herhangi bir kaide üzerine de takıldığıını göstermek- tedir. Kandil yazı ve yazıları çeviren hat- lardan başka hiç bir mavi tezyinat taşı- maz ve tamamen beyazdır. Sonradan yazılı kısımları hariç, her tarafına tutkal sürü- lerek üzerine altın yaldız süslemeler yapı- lmıştır. Bu tezyinatın çoğu dökülmüşse de kalanlar bir fikir vermektedir. Boynu ve kaide altını çeviren yazılar sülüsle hadis yazılmıştır. Boğazındaki kitabe (.:--Llei Jjl ll .UI J d-115"" I J .:r_..ll I j .l:kllf) El Münafık Fil - Mescidi Kettayr Fil - Kafas El Mümin Fil - Mescid Kessamek Fil - Mai. Karındaki kitabe (!l_;L; .öl Jli .:.;illJ.I .:.-J.I .öl !l_!::i -'::..')il J .:J.I J.)11 Jl,j J

.öl '-:-: JJ..., _j .öl J_ ; J.-)Kalallahü Ta-

bareke Ve Taala El İlah El Halk Vel- emir Fetebareke Allahü Ahsenül Halikin Sadaka Resullul Lahü Fi Sadaka Habibullah. Yazı karakteri ve şekil itibarile XVI cı yüz yıla tarihlenebilir.

Saray koleksiyonunda sonuncuyu teşkil eden kandil XVIII ci yüz yıla ait Kütahya işidir. Form itibarile XVI vı yüz yıl kandillerinin aynıdır. Kalite bakımından düşük, renkler bozuk ve sırlar akmıştır. Kandilin boyun üzeri soluk mavi, kitebe yanları yeşil, diğer kısımları lacivert zemin üzerine beyaz, konturları siyah, soluk yeşil ve mavi çiçek, dal, yapraklarla süs- lüdür. Kaide ağız kenarı sırsız, dibi çift mavi daire ve ortası rozet şeklinde çiçek- lidir. Karın üzerindeki çift madalyonda : Birincisinde; (.,.;_ ; -? yf L.rlft..)1)

Erruhahe Kanına Kevkep Dürrieyti, ikin- cisinde; (...S-•):-- •/, .:1-- .:ii ld Yukad Men Şeceretü Mübareketü yazılıdır. Yazılar lacivert zeminde beyazdır. Bazı kısım- larda renk akmasından beyazlık kaybol- muş ve mavileşmiştir.

ÇOK RENKLİ SÜSLEMELİ KANDİLLER

XVI cı Yüz Yıl

Saray koleksiyonunda bulunan po- likrom tezyinatlı iki kandil (Resim 9, 10) en büyükleridir. İçte ve dışta bundan daha büyük bir parça mevcut değildir. Bunlar birer, abide şeklindedir. Gövde armudi şekilde, ağız dışarı kıvrık, yüksek üç kulplu, ayak hemen hemen hiç yok, kaide içeri doğru bombeli ve ortası deliktir. Her iki parçada kulplar arası yarım küre şeklinde kabarıktır. Renkler lacivert, beyaz, yeşil,

firuze, siyah ve bilhassa Türk kırmızısı

denilen domates kırmızısıdır. Pek az da altın yaldız kullanılmıştır. Sırlar fevkalade parlak kalın ve pürüzsüzdür. Dekorü daha ziyade naturalist stilize çiçekler teşkil eder, pek az da rumi ve hendesi şekiller, tepelik motifleri tezyinatta yer almıştır. Yazılar sülüs hatla yazılmış kaligrafi çok düzgün- dür. Tezyinat ve yazı kontürleri siyahladır, kitabeler Kurandan alınmış ayetler, hadis ve beyitlerdir. Bu iki parça form, dekor, tazyinat ve yazılardaki fevkaladelik ile sureti mahsusada sipariş edilerek yaptırıl- mış olduklarını ispat ederler. Yazı ve tezyinat örnekleri saray atölyelerinde yap- tırılmış olduğuna hükmolunabilir. Harem dairelerinde altın yolda, Murad III. oda- sının önünde bulunan çini panolarla ben- zerlikleri çoktur.

RENKLİ KANDİL (Resim 9)

<i>Ölçü</i>	Yükseklik 48 cm., ağız kutru 29 cm.,
<i>Nereden geldiği</i>	1885 de Sokollu Mehmed Paşa Camiinden Çiniliköşke verilmiş, 1941 senesinde Topkapı Sarayına devredilmiştir.
<i>Evsaf</i>	Ağız honi gövde, armudi şekilde, alçak ayaklı, kabarık üç kulplu, kaidesi yarım kubbe şeklinde içeri basık ve ortası deliktir. Zemin lacivert yalnız ağız kenarı, boyun üzeri ve ayak üzeri beyazdır. Ağız

⁶⁸ Kandil 1885 senesinde Sultan Selim Camiinden Çiniliköşke gelmiş ve 1941 yılında Topkapı Sarayına devredilmiştir.

kenarı ve boyun sathı ortaları kırmızı hatlı yassı altıgen ve ayak üzeri çift mavi çizgilerle süslüdür. Boğaz üzerinde iri ve süslü hatla beyaz olarak kelimeyi tevhit; (... J, ... J ... ilı ,ıı ' :J) La İlahe İllallah Muhammeden Resullullah yazılıdır. Yazı için saha kafi gelmediğinden son kelimenin (Resullullah) bazı harfleri kitabenin üst kısımlarına sıkıştırılmıştır. Boğazda boş kalan yerler, Üzerleri kırmızı puanlı küçük büyük rozetlerle doldurulmuştur. Gövde üst kısmı ve kabarık yarım kürelerin etrafı içleri kırmızı noktali tepelik motiflerle çevrilidir. Kabarık yarım kürelerde zemin firuze, ortadaki çiçek kırmızı rumiler siyahladır. Gövdenin diğer kısımları muasır Türk kumaş ve işlemelerinde çok görülen küçük çiçeklere zemin teşkil eden büyük nar çiçek, yaprak ve dallarla süslüdür. Yarım küre şeklinde olan kaide içinin küre kasnağı yeşil, diğer kısımları aşağıdan yukarı dilimli ve aralan ufak çiçek süslemelidir. Bu dekor harem dairesi havuz köşkünün kubbe tavanının ufak ve basit bir örneğidir⁶⁹.

RENKLİ KANDİL (Resim 10)

<i>Ölçü</i>	Yükseklik 49 cm., ağız kutru 28 cm.
<i>Nereden geldiği</i>	1885 senesinde Sokollu Mehmed Paşa Camiinden Çiniliköşke gelmiş, 1941 yılında Topkapı Sarayına devredilmiştir.
<i>Evsaf</i>	Ağız honi şeklinde hafif dışarı kıvrık, gövde armudi şekilde, ayaklı, üç kulplu, kulp aralan yarım küre şeklinde kabarık kaide içi içeri basık ve ortası deliktir. Boyun, ayak üzeri ve kulplar arasındaki yarım kürelerde zemin beyaz diğer kısımlar da lacivert zemin üzerindedir. Ağız kenarı oldukça geniş ve firuze hatların meydana getirdiği müsellesler kırmızıdır. Boğaz üzerinde iri, güzel süslü hatla ve beyazla (... yl ' :JI t:..i. r-+ "I) Allahümme Ya Müfettihebvab İftah yazılıdır. Kitabenin son kısmı saha kafi gelmediğinden (y I J:.- U) (Lena Hayrülbab) yazılmamıştır ⁷⁰ . Boyun üzeri ile gövde üzerindeki kabarık yarım kürelerin etrafını çeviren tepelik motiflerinin ortaları kırmızı puanlıdır. Bunlardan yazı altındaki tepelik motiflerinde zemin firuzedir. Kabarık kürelerin ortası kırmızı çiçekli ve etrafı, ortaları puanlı yeşil çınar yapraklıdır. Kürelerin diğer kısımları beyazdır. Gövdenin diğer kısımları (Resim 9) da da görüldüğü gibi Üzerleri ufak nar çiçeği dal ve yapraklarla süslüdür. Ayak üzeri çift mavi çizgi arasında mutenali ufak çiçek ve yapraklıdır. Yarım küre şeklindeki kaide içinin küre kasnağı yeşil, diğer kısımları firuze zemin üzerine (Resim 9) kulp aralarındaki yarım kürelerde görülen rumilerle süslüdür ⁷¹ .

Her iki kandilde kontfirler oldukça kalın ve siyahla çizilmiş, araları renklerle doldurularak Üzerlerine sır sürülmüştür. Kırmızı renk kabarık arzettiğinden bir

derinlik mevcuttur. Lacivert, kobalt mavisinden temin edilmiştir. Renkler parlak ve temiz, akma ve kayma mevcut değildir. Sır parlak, kalın ve mükemmeldir. Sır çatlağı ve kabarıklıklar yoktur. Dekorda

⁶⁹ Tahsin Öz, Turkish Ceramics Pi. LXVIII (124)

⁷⁰ Bu kitabe çok kullanılan bir beyittir. Topkapı Sarayının bir çok köşk kapılarında görülebilir.

⁷¹ G. Migeon ve A. Sakisian, aynı eser Fig. 15., Tahsin Öz, Çinilerimiz Şekil 15., Tahsin Öz, Turkish Ceramics Pi. LXVIII (125)

bilhassa gövde üzerindeki büyük çiçekler muasır Türk sanatının muhtelif kollarında çok görülen motiflerdir. Esas dekoru yazı ve çiçekler teşkil ederler ve yazılar fevkaladedir. Yazı örnekleri büyük bir hattatın elinden çıkmış olup yazı karakteriyle de eserin devrini tayin etmek kolaylaşır. Her iki parçadaki mükemmeliyet itibarile XVI cı yüz yılın ortalarına 1550 ile Sokollu Camii inşasının hitam bulduğu 1571 aralarına tarihlenebilir.

Victoria Albert Müzesindeki Süleymaniye Camiine ait renkli kandil (Resim 11) form itibarile saray koleksiyonundakilerden biraz ayrılmaktadır. Ağız daha dışarı kıvrık gövde içeri basık ve bir münhani çizmektedir. Üç parçadan müteşekkil olduğu gövde, boyun üzerindeki ufki beyaz hatlardan anlaşılmalıdır⁷². Kulp aralarındaki yuvarlak küreler alçak kaide, kaide içi saray koleksiyonundakilerinki gibi içeriye basık ve ortası delik olsa gerektir. Ayak ve gövde üzerindeki ufki beyaz hatlar müstesna bütün zemin lacivert ve tezyinat her tarafı kaplamıştır. Yeknazarda dekorda bir yüklülük hissediliyorsa da resmin verdiği galattır. Dekorları nar motifleri, çiçekler, rumiler ve yazılar teşkil eder. Boynun alt kısmı güzel ve sülüs hatla yazılmış Ayetül Kürsi çevirmekte üst kısmı da küçük çiçek, yaprak ve dallarla doldurulmuştur. Yazılar lacivert zemine beyazla çok güzel istif edilmiştir. Süleymaniye Camiinin bitişine tarihlenen bu parça (1557) saray koleksiyonundakilere 5-10 sene tekaddüm ederse de yapıları pek uzak tarihler değildir.

British Müzesinde bulunan⁷³ Kudüs-teki Camii Ömer'e vakfedilen kandil (Resim 12) form itibarile saray koleksiyonundakiler ile aynı olup bunda kulp aralarındaki kabarık yarım küreler yoktur. ve dekor tezyinatı da farklıdır. Süslemeleri stilize Çin bulutlarile rumiler ve sülüs yazılar teşkil eder. Diğerlerinde görülen naturalist çiçek motifleri mevcut değildir.

Kitabelerin bulunduğu bantlar lacivert, diğer kısımlar beyazdır. Bulutlar kırmızı, rumiler firuze zeminde siyahladır. Ağız kenarındaki kitabe besmele ile başlayan bir hadis mevcut olup (Resim 8) de görülen kandilin boğazında da vardır. Boyun ve karın altındaki kitabelerde kurandan alınmış yazılardır. Ayak üzerinde yassı madalyonlardaki yazılar çok önemlidir. Ayağın bir kısmı kırılmış ve alçı ile tamir edilmiştir, Kalan kısımdaki yazıları Türk Türk çiniciliğini aydınlatması bakımından önemlidir. Şam işi diye literatüre geçen bu parçanın kitabesile İznik yapısı olduğunu kendisi tevsik etmiştir⁷⁴.

Mevcut madalyonlardan birincisinde (Deryaya kim İznikte), ikincisinde; (Eşrefzadedir); üçüncüsünde; (Fi Sene 957) yazılıdır. R. L. Hobson bunu yapanın Mustafa adlı bir sanatkar olduğunu neşretmişse de her halde bu da ayağın diğer kısmında olsa gerek. Parça üzerindeki yazılar fena bir kaligrafi ile yazılmıştır. Victoria Albert Müzesindeki Süleymaniye Camiine ait kandil ile saray koleksiyonunda bulunanların yazılarile her bakımdan mukayese olamaz. Yukarıda belirttiğimiz gibi onların örneklerinin saraydan gönderildiği ve sipariş olduğunu teyit etmekle, iyi bir hattatın elinden çıktığını belirtmektedir.

Metropolitan Müzesinde bulunan renkli kandil⁷⁶ sonuncuyu teşkil eder. Form itibarile saray koleksiyonundakilerin aynı olmakla beraber bunda da kulp aralarında bulunan yarım küre şeklindeki kabarıklıklar mevcut değil, dekor daha sade ve zemin beyazdır. Tezyinatı tepelik motifleri (Ağız kenarı ve boyunda), zencir, rumi, çiçek ve yaprak teşkil eder. Boyundaki dekor bir kökten çıkan ve etrafı çeviren yapraklardan ibarettir. Karın üzerindeki ve kulp aralarındaki tezyinat, yukardan aşağı doğru sarkan ve kıvrılarak madal-yonu teşkil ile arasındaki stilize çiçeklerden ibarettir. Kulp altlarındaki tezyinat boğazındakilerin aynıdır.

⁷² Arthur Lane, aynı eser Pl. 39.

⁷³ R. L. Hobson, aynı eser Fig. 100, Arthur Lane, aynı eser Pl. 38.

⁷⁴ R.L. Hobson, Fig. 100.

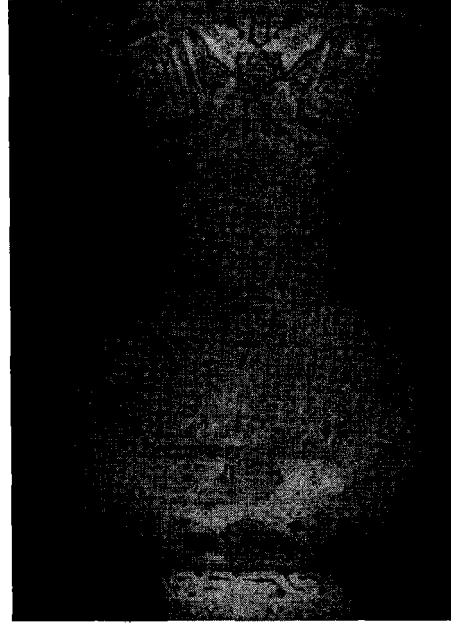
⁷⁵ Warren E. Cox, aynı eser Fig. 512.

Burada son devirlerde yapılmış sanat değeri olmıyan kandilleri nazarı itibare almazsak, bildiğimiz ve tanıdığımız Müzelerimizde veya yabancı Müzelerde, hususi koleksiyonlarda bulunan çini kandiller bunlardan ibarettir. Bu etüdümüzle bunları bir araya topladık, mukayeseler

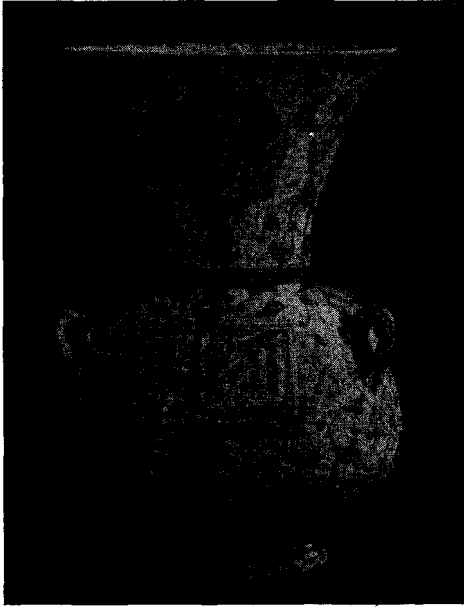
yaparak değerlendirmeye çalıştık. Gaip etmiş olduğumuz veya kaçırdığımız Türk sanat eserlerinin değerlerini, ne olduklarını bilmiyen ve anlamıyanları biraz olsun uyarmış olursak vazifemizi yapmış olduğumuza sevineceğiz.

Res. 1 — Mavi-beyaz ibrik; İznik. 1510 tarihli Miss Godman Koleksiyonunda.

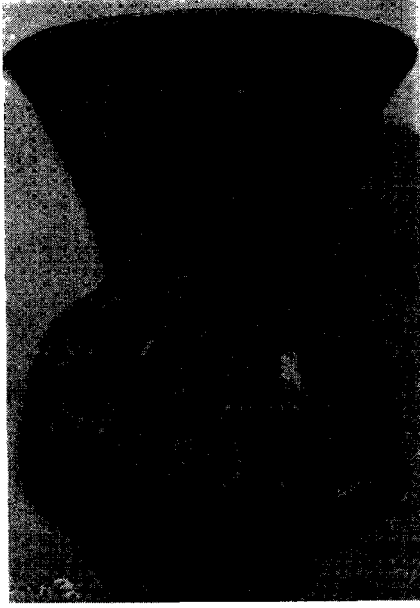
Res. 2 — Mavi-beyaz süslemeli ve kûfi hatla (Kelimeî Tevhit ve Allah Muhammed, Ali) yazılı cami Kandili, İznik. XV ci yüzyıl Topkapı Sarayı Müzesi : 41/1

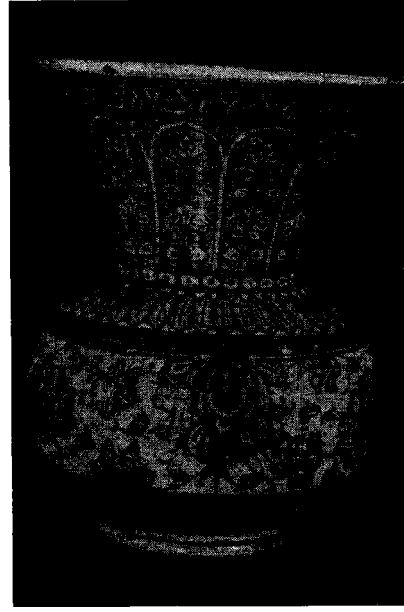
Res. 3 — Mavi-beyaz süslemeli kûfi hatla (Allah, Muhammed, Ali) yazılı Cami kandili XV ci yüzyıl. İznik. Topkapı Sarayı Müzesi : 41/2

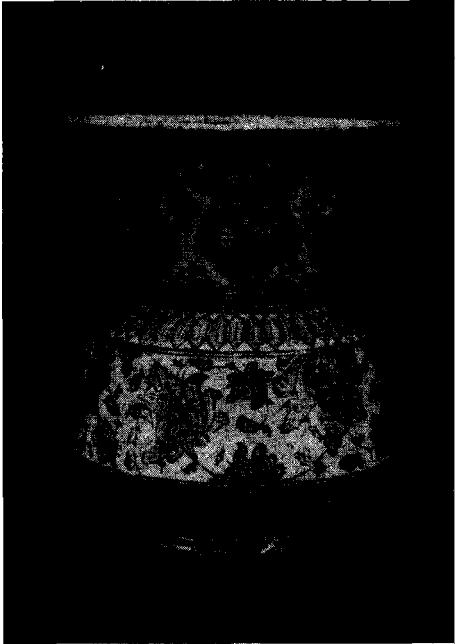
Res. 4 — Mavi-beyaz süslemeli kûfi hatla yazılı Cami kandili İznik. XV ci yüzyıl. Topkapı Sarayı Müzesi : 41/3

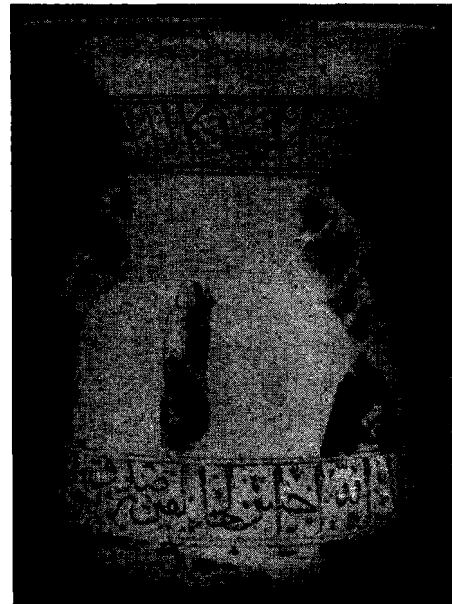
Res. 5 — Mavi-beyaz süslemeli kûfi hatla yazılı Cami kandili, İznik. XV ci yüzyıl.
Topkapı Sarayı Müzesi : 41/4

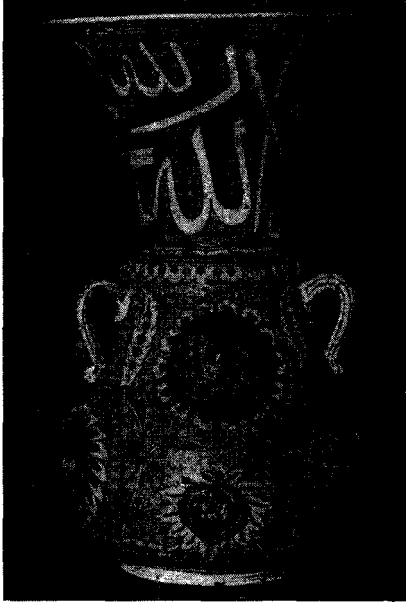
Res. 6 — Mavi-beyaz süslemeli Cami kandili, İznik. XVI cı yüzyıl.
Topkapı Sarayı Müzesi : 41/5

Res. 7 — Mavi-beyaz süslemeli Cami kandili, İznik, XVI cı yüzyıl Topkapı Sarayı Müzesi : 41/6

Res. 8 — Beyaz üzerine yıldız süslemeli ve sülüs hatla yazılı kandil, İznik. XVI cı yüzyıl.
Topkapı Sarayı Müzesi : 41/7

Res. 9 — Sır altında renkli süslemeli sülüs hatla yazılı Cami kandili, İznik. XVI cı yüzyıl. Topkapı Sarayı Müzesi : 41/16

Res. 10 — Renkli süslemeli ve sülüs hatla yazılı Cami kandili, İznik. XVI cı yüzyıl Topkapı. Sarayı Müzesi : 41/17

Res. 11 — Sır altı renkli süslemeli ve sülüs hatla yazılı Cami kandili İznik. XVI cı yüzyıl. Victoria And Albart Museum.

Res. 12 — Renkli süslemeli sülüs hatla yazılı Cami kandili, İznik. XVI ci yüzyıl. Britsh Museum.

